

ПРОМЕНА УСТАВА

Весна Гречић

Правни факултет Крагујевац

Полазећи од уставних одредби да се људска и мањинска права непосредно примењују, Устав Републике Србије из 2006.године¹, гарантује да ће одредбе о људским и мањинским правима предвиђеним ратификованим међународним уговорима или општеприхваћеним правилима међународног права бити дослово поштоване. То значи да се законом не могу мењати Уставом утвђена људска права али се њиме може прописати начин њиховог остваривања и поштовања.

Међутим сам Устав предвиђа да се људска и мањинска права зајемчена уставом могу ограничити али само у обиму који је неопходан за остваривање уставне сврхе овог ограничења. Тиме не сме да се оде у потпуну супротност од права која су иначе зајемчена уставом. Ова констатација је исправна и примерена демократском друштву. Али Уставом је предвиђена и једна спорна норма која прописује да се „достигнути ниво људских и мањинских права не сме смањивати“². Поставља се питање, да ли се под достигнути ниво људских и мањинских права подразумевају само она права предвиђена Уставом или су поред тих обухваћене и норме о људским и мањинским правима које се непосредно примењују из претходно наведених извора међународног права? Ако се под овим правима подразумевају само права предвиђена Уставом, онда је ова норма легитимна ако се пође од тога да се ова права не могу смањивати законима, међународним уговорима или неким другим правним актима нижим од Устава. Међутим, тако нешто није предвиђено Уставом па се стиче утисак и да се изменама постојећег Устава не могу смањити људска права предвиђена уставним одредбама. Овакво гледиште нема оправдања ни у теорији нити у уставима других држава јер је устав највиши правни акт у држави који прописује општа начела уређења државе и друштва и може се мењати по процедури за доношење, како у целисти тако и у појединим деловима. С обзиром да се по нашем Уставу ова права грађана не могу смањивати а у будућности ће се још повећавати поставља се питања да ли се ова права грађана стварно примењују у пракси? Да ли је боље имати одређени, према међународним стандардима просечан скуп права и слобода грађана који ће се детаљно и потпуно примењивати, или треба предњачити, форме ради, у широком спектру људских права а да је потпуно неважно да ли се и колико се она примењују?

---

¹ Устав Републике Србије („Сл.гласник РС“, бр.2006/83), у даљем тексту: Устав

² Види чл.20 ст.2 Устава

Једно од права грађана гарантованих уставом је и забрана дискриминације грађана. По Уставу сви грађани имају једнаку законску заштиту без дискриминације. Забрањује се дискриминација по било ком основу, а нарочито по основу расе, пола, националне припадности, друштвеног статуса, политичког и другог уверења, верске припадности, језика, културе³ и других критеријума. Ако сагледамо мало боље ситуацију у Србији ово је једно од уставних начела које се најмање поштују. Наиме, у Србији постоји много нетолерантности према другачијим особама. Један од главних разлога за дискриминацију је различита политичка опредељености, односно политичко уверење. У условима наслеђене културе непотизма припадност „позиционој“ политичкој партији је често круцијална чињеница да се политичким истомишљеницима да предност на конкурс за посао или за неку одговорну функцију, у односу на друге кандидате. Ово је нарочито честа појава код запошљавања државних чиновника и намештеника, где се партијска опредељеност сматра најважнијом препоруком одређеног кандидата. Такође, дискриминација постоји и на основу одређеног друштвеног статуса који имају или немају одређене породице, као и традиционалних занимања која се чувају за чланове одређених породица. Занимања као што су судије, адвокати, лекари и наставници скоро да су постала наследна па се на тим местима углавном запошљавају најближи рођаци лица која та занимања обављају. Да је проблем недовољно схваћен указује и чињеница да се сви грађани са тим прећутно слажу па на такву врсту дискриминације и не реагују. Чланом 36. Устава се предвиђа и да свако има право на жалбу или друго правно средство против одлуке којом се одлучује о његовом праву, али готово да нема случаја да се неко у разлозима за жалбу позивао на дискриминацију по основу рођачких веза приликом запошљавања или обезбеђивања неких привилегија која су иначе доступна свим грађанима.

У погледу заштите мањинских права која су Уставом предвиђена у члану 22, сматрам да је њихов обим и заштита која им се пружа примерени савременим схватањима и других модерних држава света. Међутим треба приметити да се у примени неких права и слобода националних мањина у Србији претерује и иде и ван уставних и законских оквира. Ако узмемо за пример право припадника мањина у Србији да се школују на свом

---

³ Види чл.21. Устава

језику, у местима где су у великом броју заступљени међу становништвом, онда то подразумева и потребу те мањине да се на адекватан начин организује и уложи бар онолико труда да та права искористе, колико и држава Србија то ради. С обзиром да мањине у Србији имају своје националне савете које се боре за права својих сународника, сматрало би се неправедним и дискриминаторским да држава Србија за основце припаднике националних мањина, обезбеђује бесплатне уџбенике писане на језику те националне мањине, а да сви остали основци који наставу слушају на српском језику те исте уџбенике морају да плаћају. И овде је реч о кршењу уставне одредбе о забрани дискриминације. Мада, то се и могло очекивати када Устав није уопште предвидео посебне обавезе које би имали припадници националних мањина, а које би биле противтежа посебним правима која им се дају.

Ако пођемо даље, можемо приметити да Устав гарантује поштовање људског достојанства и слободан развој личности. Свако има право на слободан развој личности ако се тиме не крше права других лица зајемчених Уставом. Право на поштовање људског достојанства се остварује пристојним и културним односом према сваком грађанину. Да ли су скандалозни наслови у новинама којима се на подругљив, увредљив и крајње непристојан начин говори о приватном животу појединаца, огледало поштовања достојанства личности? Ако пођемо од слободе говора која је изражена у уставним одредбама о слободи мишљења и изражавања⁴, можемо закључити према односу појединих медија према појединцима које приказују, сликају, снимају или о њима пишу, да је слобода мишљења и изражавања важнија од обавезе поштовања достојанства личности, које је такође уставно начело о правима грађана.

На поштовање људске личности се може надовезати и неповредивост физичког и психичког интегритета човека и његово право на живот. Ово право грађана се остварује ако државни органи благовремено спрече насиље које прети неком грађанину или ако на акт насиља одговоре адекватном судском мером која ће спречити понављање сличних аката. Овај вид заштите грађана се већим делом остварује, с тим што некад закаснеле превентивне реакције органа реда или закаснеле судске пресуде не уливају довољно

---

⁴ Види чл.46 Устава

поверења грађана у ефикасност рада субјеката који ово уставно начело треба да примењују у пракси.

Устав забрањује принудан рад и положај сличан ропству.⁵ Али ако пођемо од либералног концепта капитализма, који је и код нас заступљен, да ли је могуће у условима мале запослености и слабе контроле евиденција запослених код послодаваца, очекивати доследно поштовање овог начела? У условима у којима држава стимулише волонтирање као облик стицања приправничког искуства, много лекари, правници, стоматолози морају више месеци или година да проведу без икакве накнаде за посао који обављају. Па да ли је то положај сличан ропству? Чак је осуђеницима на казну затвора гарантовано да неће принудно радити а ако и пристану на такав рад онда ће за то добити новчану накнаду. Овде се такође може говорити о (не)поштовању достојанства личности тих грађана.

Устав садржи и низ норми којима регулише право на слободу, поступање са лицем лишеним слободе и трајањем притвора. Међу овим одредбама су и норме које забрањују сваки облик насиља према лицу лишеном слободе као и да је забрањено изнуђивање исказа. Такође, прописано је да лице које је лишено слободе без одлуке суда има право да ништа не изјављује без присиства браниоца кога само изабере или кога му суд одреди ако не може да га плати. Лице може бити задржано највише 48 сати без покретања истраге. Након тога се покреће истрага и одлучује о евентуалном притвору или се пушта на слободу. Ако је окривљеном одређен притвор, може се задржати у притвору најдуже три месеца, а тај рок може бити продужен највише још три месеца. После подизања оптужнице трајање притвора се своди на најкраће могуће време.⁶ Ова права грађана се углавном оставарују без већих одступања. С обзиром да права притворених и окривљених лица воде порекло из претходних законика, органи гоњења су одавно упозната са том процедуром па су кршења ових уставних одредби минимална.

Међутим када је у питању правна сигурност како у целом правном систему, тако и у области казног права, постоје недоумице у погледу њеног остваривања. По Уставу се свако сматра невиним док се његова кривица не утврди правоснажном судском одлуком.

---

⁵ Види чл.26 Устава

⁶ Види чл.27-31. Устава

Међутим, често се о „живим“ предметима води полемика у штампи, на телевизији па чак и у јавној дискусији на телевизијама. Често се пресуде доносе у медијима иако судија није још стигао да изведе све доказе. Таква непотребна полемика врло јасно може да определи јавно мњење на одређену страну, и да јавност унапред очекује одређену пресуду или казну. То је велики притисак на судство и његову независност. У таквим случајевима се може довести у питање и начело претпоставке невиности, па сматрам да је устав пропустио да предвиди механизме за заштиту суда од утицаја са стране до доношења пресуда. Овде се опет треба осврнути на слободу изражавања мишљења у медијима којима се ограничавају права и слободе других субјеката, у овом случају судских органа. Нарочито је правна сигурност и независност судства угрожена јавним коментарима и критикама које о конкретним судским предметима износе министри и други носиоци највиших јавних функција. Тада се претпоставка невиности теже може остварити, јер јавност очекује „одређену“ пресуду.

Уколико суд, оптерећен баластом очекивања тренутне гарнитуре људи на власти, донесе пресуду која не одговара чињеницама већ очекивањима „формираног јавног мњења“, онда се у некој наредној смени власти поставља питање легалности такве одлуке. Уколико се испостави да је лице на кога се пресуда односила било неосновано осуђено и трпело штетне последице због тога, онда се јавља и одговорност државних органа у виду обавезе накнаде претрпене штете. У вези са тим, Устав је предвидео и право на рехабилитацију и накнаду штете лицима која су неосновано или незаконито лишена слободе. Ово право имају сва лица која су претрпела материјалну или нематеријалну штету незаконитим или неправилним радом државних органа и других органа и установа која врше јавна овлашћења.⁷ Јасно је да су се овакве ситуације често дешавале последњих деценија код нас, а то само доказује колико се основна начела о подели државне власти, независности судства и претпоставци невиности не поштују. Ово су основни постулати правне државе који нису у потпуности остварени у једној демократској држави са владавином права, каквом Србија себе сматра.

---

⁷ Види чл.35 Устава

Устав прописује и да свако лице има право да се слободно креће и настањује у Републици Србији, као и да је напусти и да се у њу врати. Слобода може бити ограничена ако је то неопходно ради вођења кривичног поступка, заштите јавног реда и мира, спречавања ширења заразних болести или одбране Републике Србије. Странци могу улазити у Србију и у њој боравити под условима које закон прописује а може бити протеран само на основу одлуке надлежног државног органа на који мора да има право жалбе.⁸ Ово начело се примењује у Србији без већих проблема, а тако је било, у вези ових права, у претходним деценијама када је владао социјализам. Примењивање ових начела је дошло до изражаја претходних а нарочито ове године када је енормни број имиграната са Блиског истока без проблема пролазио кроз нашу државу.

Нарочито осетљиво питање у последње време, а коме Устав даје значај људских права је неповредивост тајности писама и других средстава јавног информисања. Ово начело је помињано и у претходним уставима али се тада највише односило на приватност писама и телефонских разговора. Међутим, ове одредбе устава нису довољне у савременим условима комуникације у којима доминантну улогу игра интернет. Наиме, злоупотреба интернета намеће ново начело које треба дефинисати Уставом, а кривичним законодавством санкционисати као тежак деликт. Сведоци смо разних обмана преко фејсбук профила и других штета које грађани трпе злоупотребом њиховог имена на лажним профилима на друштвеним мрежама. Са друге стране, нарушавање тајности писама и тајности података о личности угрожено је и недозвољеним приступом од стране разних обавештајних служби које из оправдане или измишљене забринутости за безбедност својих држава неовлашћено прислушкују телефоне или пресрећу поруке које су послате електронском поштом, односно преко друштвених мрежа. Све то додатно уноси подозрење и страх грађана за безбедности њихових личних података, а тиме и живота.

У том смислу надлежни органи треба да пораде више на превентиви оваквих покушаја повреде приватности наших грађана, али и на саветодавном обавештавању грађана одакле им прети опасност и како треба да чувају своје личне податке и начине

---

⁸ Види чл.39 Устава

комуникација. Једна од лоших тенденција која иде у прилог нарушавању приватности и угрожавању личних података наших грађана јесте настојање наше државе да све своје активности, како државне тако и оне везане за општење са грађанима чува у електронском формату. Па тако се уводе и електронске здравствене књижице на којима ће се налазити сви подаци о здравственом стању грађанина, који представљају његову личну тајну. Тако ће се омогућити било ком доктору или лицу које приступи његовом компјутеру да уђе у податке о здравственом стању било ког пацијента у земљи. Овде није крај овом проблему, јер вешти хакери могу и изменити такве податке и тиме нанети непопуну штету пацијенту. Дакле, држава треба да детаљније регулише ову област и предузме конкретне мере у пракси, а у циљу безбедности грађана и њихове приватности.

Устав предвиђа равноправност свих верских заједница и одвојеност цркве од државе. Уставни суд може забранити верску заједницу која угрожава основне вредности друштва и нарушава безбедност државе. Таквих аката на Србију од стране верских заједница није било али је било настојања неких верских поглавара у Србији да политизују верска питања припадника мање заступљених религија у Србији. На овакве провокације државни органи треба да реагују превентивно како се не би јавно појављивале, а ако се појаве, на сцену треба да ступе судски органи. Ово се исто односи и кад је у питању изазивање расне, националне и верске мржње и нетрпељивости.

У погледу права лица на приговор савести при одслужењу војне обавезе, треба рећи да је Устав овом одредбом и директно и индиректно заобишао прописивање војне обавезе као потребу државе за својом самозаштитом. Устав прописује да се лице које испуњава своју војну обавезу може позвати на приговор савести и тиме избећи обавезу ношења оружја. Поставља се питање зашто држава прави себи трошак на војницима без оружја, када они не могу да учествују у евентуалној потреби одбране земље?

У погледу слободе окупљања и удруживања Устав прописује да је дозвољено мирно окупљање грађана које се на отвореном месту мора пријавити државном органу. Постоји слобода удруживања грађана уз уписивање у регистар који воде државни органи. Могу се забранити јавна окупљања и удруживања грађана ако су усмерена на заштиту јавног морала, здравља, позивање на кршење уставног поретка или нарушавања

безбедности Србије.⁹ Уставни суд је под утицајем тадашње политичке елите забрањивао у својој ближој прошлости поједине десничарске политичке организације у Србији из разлога предвиђених Уставом, али из разлога који су постојали за забрану, није забранио и поједине ултра либералне политичке организације које су тада постојале. Из овог се поново закључује да не постоји довољна самосталност судских органа у вршењу њиховог посла а то се директно одражава на кршење неких уставних начела.

Устав јамчи свим субјектима права мирно уживање права својинеи других имовинских права стечених по закону. Право својине се може одузети само у складу са законом уз праведно обештећење по тржишној вредности. Ово начело се углавном поштује ако је реч о приватној својини. Међутим, овај Устав не помиње друштвену својину као допуштену у Србији али она у стварности и даље постоји. Проблем незавршене приватизације довео је до хаотичног стања када је у питању носилац влашћења и обавеза, као и одговорности на предметима друштвене својине. Такође проблем представља и питање својине на непокретностима који се сада могу закупити само на 99 година. У том смислу ситуација у стварности не прати норму прописану Уставом.

Прописано право на рад и друга права по основу рада, представљају једно од најугроженијих права грађана. Наиме, у условима недовољно развијене свести приватних послодаваца права радника се масовно крше и то без икаквих објашњења. Уставом је предвиђено ограничено радно време, обавеза послодавца да измирује доприносе за пензијско и социјално осигурање запослених, као и посебна права запослених жена и малолетника. Мало тога се поштује у пракси а надлежне инспекције су тек у задње време почеле строжију контролу послодаваца. У таквим условима, запослени су радили преко дозвољеног броја часова недељно, без или са минималним бројем нерадних дана и често без годишњег одмора и права на боловање. У вези лоше материјалне ситуације поводом слабе плаћености запослених, али и великог броја незапослених лица јавља се потреба за социјалном бригом над великим бројем запослених. У том смислу Устав прописује права запослених у случају спречености за рад, по основу инвалидитета, губитка посла и сличних ситуација. У пракси, сва ова права грађани тешко остварују. Оптерећени су

---

⁹ Види чл. 54 и 55 Устава

многим административних захтевима и често наилазе на препреке у разумевању њихових захтева.

Устав прописује и забрану насилне асимилације припадника националних мањина.¹⁰ Оваквом формулацијом се не говори о забрани асимилације Срба у Србији. Да ли то значи да националне мањине или пак други фактори могу вршити асимилацију Срба на појединим деловима Србије на којима су бројније настањени припадници националних мањина? Очигледна намера уставотворца да се додвори националним мањинама је потпуно превидела могућност да Срби буду асимиловани. А управо је то оно што се дешава са Србима на Косову и Метохији и у јужном делу Србије где је већинско албанско становништво. Ко ће штитити Србе од њихове асимилације на КиМ ако то наш устав не предвиђа?

У свим условима у којима ми грађани Србије живимо, оптерећени бројним неправдама и неефикасношћу државе у задовољавању интереса грађана, као и у примени њених прописа, пре свега Устава, не може се очекивати ни да постоји међусобна толерантност међу грађанима. Тако да начело које подстиче на развијање духа толеранције¹¹ неће бити оствариво у пракси бар за још неко време.

---

¹⁰ Види чл.78 Устава

¹¹ Види чл.81 Устава